

Др Александар Ђорђевић,*
Доцент Правног факултета,
Универзитет у Нишу

ПРИКАЗ

Рад примљен: 12.05.2016.
Рад прихваћен: 12.09.2016.

Драган К. Николић, “Закон судњи људем – најстарији словенски правни зборник”, Центар за публикације Правног факултета у Нишу и Центар за византијско-словенске студије Универзитета у Нишу, Ниш 2016.

Монографија др Драгана К. Николића, редовног професора Правног факултета Универзитета у Нишу, мада по обиму невелика, огроман је допринос нашој правноисторијској науци, славистици и историјској науци уопште. Резултат је ауторових трогодишњих истраживања читавог комплекса питања везаних за најстарији словенски правни зборник, а у извесном смислу је и синтеза свих досадашњих правноисторијских, славистичких и историјских радова о овој теми публикованих од 1829. до 2004. године. Посебна и трајна вредност ове монографије садржана је у чињеници да је у њој као прилог дат први превод овог правног зборника на српски језик, који је аутор урадио према његовим текстовима на старословенском језику (М. Н. Тихомиров, Москва, 1961) и уз коришћење његових постојећих превода на бугарски (В. Ганев, Софија, 1959) и на македонски језик (К. Илиевска, Скопље, 2004).

Текст монографије обухвата седамнаест прегледних поглавља и четири прилога. Унутар појединих поглавља аутор износи постојеће и још увек неразрешене хипотезе о простору где је настао Закон судњи људем, говори о оправданости продубљенијих правноисторијских анализа текста Закона, о рецепцији византијског права у Закону, о појединим групама кривичних дела које Закон прописује (против имовине, полног морала, физичког интегритета личности, брака и породице), те о појединим особеним одредбама Закона (о повреди права црквеног азила, о расподели ратног плена и о откупу слободног човека заробљеног у рату). Четири прилога садрже текст овог Закона на српском језику, одредбе службеног византијског правног зборника Еклога, које су дословно или уз модификацију преузете у Закону, и текст три члана Закона који немају своје узоре у Еклоги.

* djole@prafak.ni.ac.rs

У општим излагањима аутор упознаје читаоце са досадашњим научним сазнањима о Закону, хипотезама и недоумицама које га прате, као и о односу овог Закона и византијске Еклоге која је његовим редакторима послужила као узор. Закон је настао у другој половини IX или најкасније почетком X века, сачуван је у више преписа унутар руских мешовитих законско-црквених рукописних зборника, од којих је најстарији у Новгородској крмчији из 1280. године. Садржи претежно кривично право, али има и одредбе приватног и процесног права. Протограф Закона није сачуван, али је његов оригиналан садржај потпуно реконструисан захваљујући постојању бројних преписа његовог текста. У научној литератури је све до средине XX века суверено владала хипотеза да је Закон настао на територији Бугарске као званичан акт законодавне власти током владавине или кнеза Бориса (после 865, а најкасније до 889. године), или током владавине његовог сина Симеона (893–927). Унутар ове хипотезе постоји и варијанта да Закон јесте из доба бугарског кнеза Бориса, да је настао око године 885, када су из Моравске у Бугарску пристигли бројни прогнани ученици Ћирила и Методија, али да није био званичан акт законодавне власти, већ приватна правна компилација непознатог аутора. Од средине XX века, све већи кредибилитет стичу хипотезе историчара права и филолога слависта да Закон има западнословенско, панонско порекло, да је настао у Моравској кнежевини током владавине кнеза Рагислава у периоду од почетка моравске мисије солунске браће Константина (Ћирила) и Методија 863. године до краја владавине кнеза Рагислава 870. године, те да његови аутори вероватно потичу из редова новокрштених Словена и следбеника словенског просветитеља Методија, а да је можда његов аутор и сам Методије. Најмање присталица је придобила оригинална хипотеза С. В. Троицког да је Закон настао око 835. године у византијској области Стримон, североисточно од Солуна (тада претежно насељеној Словенима), где је високу државну функцију неко време обављао управо Методије који је и аутор овог Закона, те да је Закон важио само за јужнословенско племе Стримонаца са ове територије, а да је протограф Закона вероватно био написан грчким словима на словенском језику, пошто тада ни глагољица, ни ћирилица још нису биле уобличене као словенско писмо.

Детаљном анализом одредаба Закона, аутор је утврдио да од укупно 32 његова члана, само три члана немају своје узоре у Еклоги: чл. 1 (кажњавање вршења паганских обреда и полагања паганских заклетви), чл. 2 (да се не суди "без више сведока") и чл. 7а (о броју и личним својствима потребних сведока код сваког суђења). Од преосталих 29 чланова, 10 су такоређи дословни превод аналогних чланова Еклоге, док је 19 чланова Закона преузето из Еклоге уз модификацију. Аутор је управо тим модификацијама

током својих истраживања придао највећи значај, јер сматра да се управо преко садржаја тих модификација могу објаснити, разазнати или макар наслутити конкретне историјске, друштвене, економске, политичке и верске прилике на простору на којем је настао Закон судњи људем. Будући да је реч у сваком случају о простору једне ране словенске државе, било да је то Бугарска, било да је Моравска, ове су модификације од непроцењивог значаја за сагледавање феномена настанке првог писаног права у раним словенским државама уопште. Све модификације које су редактори Закона извршили током рецепције византијског права из Еклоге, аутор је класификовао у три групе: стилско-језичке модификације (употреба појединих термина приближно једнаког значења онима из Еклоге, парафразирање делова текста Еклоге сопственим речима и другачији реченични склоп у односу на текст Еклоге), квантитативне модификације (скраћивање или продужавање аналогног текста Еклоге без мењања његове суштине) и квалитативне модификације (суштинска промена садржаја аналогног текста Еклоге).

Упоредном анализом садржаја аналогних чланова у једном и у другом правном зборнику, аутор је запазио и издвојио три основне тенденције које су дошле до изражаја у поступку рецепције византијског права уз модификацију. Прва тенденција је да су казне за поједина кривична дела у Закону релативно блаже од оних у аналогним члановима Еклоге: уместо сурових византијских казни телесног сакаћења прописаних у Еклоги (одсецање носа, одсецање руке, ослепљење), Закон по правилу прописује имовинске казне или казну продаје кривца у ропство. Друга тенденција је да Закон за осам кривичних дела (из групе кривичних дела против полног морала, брака и породице) уз класичне кривичне санкције прописује и црквене епитимије: пост од 7 до 15 година, привремену забрану долажења на литургију, забрану примања причешћа. Ова врста модификација реципираних правних норми преузетих из Еклоге дело је самих редактора Закона, будући да Еклога ни у једној својој одредби не прописује никакве казне које су биле у надлежности црквеног (канонског) права. Услед непостојања других историјских извора, аутор констатује да остаје отворено питање које су епитимије у Закону прописане као алтернативне, а које као кумулативне у односу на основну казну. Трећа тенденција се огледа у томе да су бројне одредбе Закона усмерене на очување хришћанске вере и морала. Закон прописује кажњавање паганских обреда, бигамије, одрицања од хришћанске вере војника на војном походу, крађе црквених ствари из олтара и изван олтара и пружа јачу правну заштиту института црквеног азила у односу на Еклогу, а све ово посредно подупире основану хипотезу већине истраживача да је Закон настао и важио на неком простору и у

времену непосредно после примања хришћанства, где су остаци паганских веровања, обичаја и морала још увек били веома живи.

Мада се аутор у највећем делу својих истраживања бавио изузетно сложеним питањем рецепције византијског права у првом словенском правном зборнику, што је подразумевало примену не самоупоредноправних и правноисторијских метода, већ и озбиљну и тешку текстолошку анализу и транслитерацију старословенског текста Закона, монографија је ипак написана веома јасним и прегледним стилем. Уз ауторову монографију *Древноруско словенско право* (Београд, 2000), која у прилогу садржи први и једини интегрални превод на српски језик кратке и шире редакције древноруског правног зборника *Руска правда*, монографија *Закон судњи људем – најстарији словенски правни зборник*, која у прилогу садржи први и једини интегрални превод на српски језик најстаријег словенског правног зборника, представља други камен темељац положен у здање српске правноисторијске науке и њеног битног сегмента који се бави историјом словенских права.

III РАДОВИ СТУДЕНАТА
ДОКТОРСКИХ СТУДИЈА
